

Det är i dömandet och vid utförandet av rättstillämpande uppgifter som domaren är självständig. Att den enskilde domaren själv bestämmer hur han eller hon ska tillämpa rättsregler och döma i det enskilda fallet härleds ur 11 kap. 3 § regeringsformen. Bestämmelsen hindrar naturligen inte att man försöker påverka varandras rättstillämpning i en kollegial sammansättning men ingen – arbetsgivarföreträdare eller kollega – får ges något bestämmande inflytande över hur den enskilde domaren slutligen dömer i målet. Denna självständighet innefattar naturligtvis vad som ska finnas med och vad som ska diskuteras i domen eller beslutet men också tolkning och tillämpning av de rättsregler som domaren anser vara relevanta.

Av självständigheten följer inte någon rätt för domaren att själv delta i beredningen och förberedelsen av målet inför det slutliga avgörandet. Däremot måste domaren ges ett avgörande inflytande över om målet ska anses färdigberett för ett slutligt avgörande. Andra frågor som innefattas i domarens självständighet är om målet kan avgöras på handlingarna eller om det ska hållas huvudförhandling samt om det t.ex. ska hållas syn.

Att den arbetsrättsliga regleringen gäller också för domare innebär att även denne har att rätta sig efter de regler som gäller i fråga om exempelvis arbetstid, hur man ska bete sig i förhållande till allmänheten och sina arbetskamrater samt andra frågor om ordningen på arbetsplatsen och om arbetsfördelning. Domaren är också skyldig att genomgå erforderlig vidareutbildning för att bibehålla och utveckla sin kompetens. Hur domstolen fördelar sina resurser är också en ledningsfråga som inte har något samband med domarens självständighet. Detsamma måste anses gälla i fråga om beslut angående domarens indelning på organisatorisk enhet samt lönesättning och andra anställningsförmåner.

Som särskilt framhållits av Utredningen om förtursförklaring kan man inte kategoriskt uttala att en viss åtgärd som arbetsgivare vidtar aldrig skulle kunna kränka den självständighet som domaren har enligt regeringsformen.

Om åtgärden sker för att påverka domarens rättstillämpning innebär den en kränkning av domarens självständighet. I ett sådant fall är det strängt taget ointressant vilket slag av åtgärd det handlar om. Det kan röra sig om att ge domaren särskilda förhållningsregler på arbetsplatsen, om att förmå honom eller henne att genomgå viss utbildning eller om att bestämma över domarens anställningsförmåner.

En gemensam nämnare för sådana otillbörliga beslut är, som Utredningen om förtursförklaring framhållit, att åtgärden vidtas för att förhindra eller åstadkomma en viss utgång i ett mål. En åtgärd som inte förestavas av ett sådant syfte utan vilar på objektiva godtagbara skäl innebär däremot inte något intrång i den enskilde domarens självständighet.

I domstolarna har länge funnits särskilda interna, kollegiala beslutsorgan, s.k. plenum eller kollegium. Plenum och kollegium var tidigare de primära beslutsorganen vad gäller administrativa frågor i domstolarna, vilket ibland ansågs vara en särskild garant för domarnas självständiga ställning. Beslutsformen förhindrade med det synsättet en domstolschef från att otillbörligt och rättsstridigt påverka domares dömande verksamhet (se exempelvis SOU 1994:99 Del A. s. 298 och SOU 2000:99 s. 279 f.)

Även om plenum och kollegium alltjämt finns i flertalet domstolar, har de i dag inte alls samma beslutsfunktion som tidigare.

I dag ligger behörigheten att fatta beslut i administrativa frågor som regel hos domstolschefen, som dock i vissa frågor ska samråda med plenum eller kollegium. De enskilda domarnas inflytande över verksamheten har på detta sätt reducerats. Alla personalkategoriernas inflytande vilar i dag huvudsakligen på samma arbetsrättsliga grund.

Att den enskilda domarens inflytande över verksamheten reducerats på så sätt att han eller hon således inte längre har någon författningsreglerad rätt att ingå i den kollektiva församling som fattar beslut i domstolens administrativa ärenden innefattar emellertid inte någon förändring av domarens grundlagskyddade självständighet. Domaren är fortfarande helt oavhängig i sitt dömande.